

А.Ю. Полчанов, к.е.н., доц.
Житомирський державний технологічний університет

ВПЛИВ МІЖНАРОДНОЇ ФІНАНСОВОЇ ДОПОМОГИ НА ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ В ЄВРОПІ ПІСЛЯ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Дослідження присвячено вивченню питання впливу міжнародної фінансової допомоги на економічне зростання країн Європи після Другої світової війни. Метою дослідження є виявлення закономірностей післявоєнного відновлення європейських економік у другій половині ХХ ст., а також оцінка ролі міжнародної фінансової допомоги у стимулюванні економічного зростання.

Автором узагальнено існуючі здобутки вітчизняних та зарубіжних дослідників щодо вивчення питання плану Маршалла та його значення для сучасної України, а також розмежовано класичний, капіталістичний та новітній етапи постконфліктного відновлення національних економік.

За допомогою інструментів кореляційно-регресійного аналізу вивчено взаємозв'язок між обсягом фінансової допомоги від уряду США 14 європейським країнам та приростом ВВП у 1947–1952 роках, та встановлено їх помітну лінійну залежність. Не залишилося поза увагою питання інституціонального забезпечення міжнародного фінансування програми економічної відбудови Європи.

Ключові слова: військові конфлікти; план Маршалла; постконфліктна економіка; економічний розвиток.

Постановка проблеми. Складна військово-політична ситуація на Сході України не має аналогів у новітній історії незалежної української держави. За таких умов найбільш гостро постають існуючі економічні проблеми, зокрема, нерівномірний розвиток регіонів, слабкість фінансового сектору, неефективна податкова та бюджетна політики, відсутність дієвих інструментів для стимулювання малого та середнього бізнесу. З огляду на це, перспективним є вивчення світового досвіду постконфліктного відновлення, що вже було частково висвітлено в попередніх публікаціях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання післявоєнної відбудови Європи, більш відомого як план Маршалла, знайшли відображення у роботах закордонних дослідників, серед яких можна виокремити роботу «The Marshall Plan: History's Most Successful Structural Adjustment Program» Д.Делонга (J.DeLong) та Б.Ейченгріна (B.Eichengreen), у якій було вивчено економічні наслідки плану Маршалла та уточнено його роль, зокрема, акцентовану увагу на створенні умов для економічного зростання, а не на безпосередньому відновленні пошкодженої війною інфраструктури [10], а також монографію «The Marshall Plan Lessons Learned for the 21st Century» Е.Сореля (Eliot Sorel) та П.Падоана (Pier Carlo Padoan), присвячені значенню згаданого плану у історичному розвитку [12].

Інтерес вітчизняних дослідників до питання відновлення національних економік після Другої світової війни продиктований, головним чином, теперішнім конфліктом в Україні та пошуком можливих способів його подолання. Саме в пошуку історичних аналогій та формуванні відповідних рекомендацій найбільш яскраво проявляється важливість використання історичного методу пізнання.

У такому контексті варто зазначити такі публікації, присвячені програмі економічного відновлення Європи:

1) «План Маршалла для України: економічні, реформаторські та зовнішньополітичні аспекти» О.С. Власюка щодо складових цієї програми, можливостей її адаптації до вітчизняних реалій шляхом зміцнення національної безпеки, економічного розвитку та політичного компромісу [1];

2) «До питання застосування підходів «плану Маршалла» для України» В.М. Гееца, в якій автором було визначено переваги та недоліки застосування аналогічних підходів, з урахуванням особливостей українського суспільства [2];

3) «Ключові аспекти «плану Маршалла» для України в промисловій сфері» науковців відділу промислової політики Інституту економіки та прогнозування НАН України (Л.В. Дейнеко, Н.Н. Якубовський, І.А. Шовкун, М.Ю. Завгородня, Н.Г. Гахович) щодо перспектив відродження промислового потенціалу із залученням міжнародної допомоги та визначено ключові напрямки євроінтеграції пріоритетних видів промислової діяльності [3];

4) «План Маршалла як передумова євроатлантичної інтеграції» О.І. Пошедіна, в якому було розглянуто взаємозв'язок між його економічною, військовою та політичними складовими на початку Холодної війни [5];

5) «Вихід з кризи: уроки «плану Маршалла» та перспективи для України» О.М. Шарова, де автором було узагальнено досвід післявоєнної відбудови Європи та запропоновано ключові організаційні кроки з відновлення вітчизняного економічного потенціалу [7].

При цьому ми жодним чином не применшуємо внесок зарубіжних дослідників у вирішенні цього питання, проте, їх роботи поки що не були зорієнтовані на вирішення вітчизняних проблем. Виняток становлять лише кілька публікацій, зокрема:

1) «Ukraine: What Went Wrong and How to Fix It» А.Аслунда (A.Aslund), у якій автор наголошує на необхідності радикальних реформ та активній підтримці світової спільноти [9];

2) «The Ukrainian Crisis: Lessons for EU's Foreign and Defence Policy» Е.Ліроні (Elisa Lironi) присвячена політичному огляду та аспекту безпеки конфлікту в Україні, а також ролі ЄС у врегулюванні ситуації [13];

3) «Can Ukraine Mimic Poland's Transition? The Limits of Its Latest Economic Changes» С.Плочінніка (Sebastian Pióciennik) зосереджені на пошуку шляху відновлення після конфлікту, з урахуванням досвіду трансформації країн Центрально-Східної Європи у 90-х роках минулого століття [16].

При цьому недостатньо вивченим залишається питання кількісної оцінки впливу обсягу фінансової допомоги на економічне зростання та періодизації постконфліктного відновлення.

Метою дослідження є визначення ролі держави та світової спільноти у відбудові зруйнованого фінансово-економічного потенціалу, а також узагальнення розвитку постконфліктного відновлення національних економік шляхом його періодизації.

Основні результати дослідження. Наслідки Другої світової війни для розвитку суспільства переоцінити дуже важко, виходячи з тих змін, причиною яких вона була. Варто зазначити, що для попередження наступної світової війни урядами США та Великої Британії розглядався досить радикальний варіант щодо післявоєнної Німеччини. Відповідно до пропозиції міністра фінансів США Г.Моргентау [15] передбачалося повне знищення потенціалу країни для ведення війни шляхом її розподілу на південну та північну частину, зниження ключових галузей промисловості, демонтаж існуючих підприємств, повне розбросання армії та фактичне її перетворення у аграрну країну. В той же час такий сценарій було відхилено через можливу гуманітарну та економічну катастрофу, а «кращим захистом від загрози німецького реваншу буде Європа, об'єднана економічним співробітництвом», практичною реалізацією чого став план Маршалла [4].

Саме відновлення економік європейських країн від найбільш масштабного військового конфлікту в історії людства викликало інтерес науковців і практиків, а актуальність цього питання для України останнім часом лише зросла. В той же час військові конфлікти та післявоєнна відбудова мали місце в історії і до подій 1939–1945 років. Узагальнення світового досвіду, враховуючи насиченість історичних подій, дало можливість виокремити кілька етапів постконфліктного відновлення національних економік (табл. 1).

На нашу думку, перехід від одного етапу до іншого був пов'язаний із найбільш значущими, з точки зору розвитку суспільства, військовими конфліктами та новими підходами до відновлення постраждалих економік. З огляду на міцні причинно-наслідкові зв'язки між Першою та Другою світовими війнами, останні об'єднані в межах одного етапу, хоча і можуть розглядатися окремо.

Здобутки природничих та технічних наук зумовили новий характер сучасних військових конфліктів, що зараз мають місце в Сирії та Україні, у зв'язку з чим важливою є модернізація існуючих підходів до відбудови післявоєнних економік, як це було в середині ХХ ст.

Таблиця 1

Етапи розвитку постконфліктного відновлення національних економік

№ з/п	Назва етапу (роки)	Характеристика
1	Класичний етап (до 1815 р.)	Переважаюча роль сільського господарства в економіці визначала пріоритетність його відновлення, зокрема, шляхом відтворення робочої сили. З огляду на рівень озброєння та військової техніки, бойові дії не мали катастрофічного впливу на родючість ґрунтів та екосистему в цілому
2	Капіталістичний етап (1815–1914 рр.)	Економічні зрушення визначалися зміщенням акценту до сфери промислового виробництва. Завершення Наполеонівських воєн дало суттєвий поштовх до розширення зовнішньоекономічних зв'язків між провідними країнами світу
3	Новітній етап (починаючи з 1914 р.)	Ключову роль у постконфліктному відновленні було відведено фінансовим інститутам, зокрема, створеним одразу після світових воєн міжнародним організаціям: Банку міжнародних розрахунків, Міжнародного валютного фонду, Міжнародного банку реконструкції та розвитку тощо. Крім того, якісно змінилася роль держави через використання опосередкованих інструментів стимулювання економічного зростання та підтримки підприємництва. Наслідки бойових дій мали катастрофічний характер, наприклад, після атомного бомбардування Японії, використання хімічної та біологічної зброї тощо

По завершенню Другої світової війни роль США як світового геополітичного гравця суттєво зросла. Торговельні та фінансові зв'язки з країнами Європи були традиційними для американської економіки, і тому їх підтримка відповідала національним інтересам та передбачала посилення впливу на континенті на тлі протистояння з СРСР.

Загальний обсяг фінансової допомоги, що враховував гранти та позики, наданий урядом США протягом 1948–1952 років, становив більше 13 млрд дол. США, при цьому дві третини всього фінансування було спрямовано до Великої Британії (23,9 %), Франції (20,4 %), Італії (11,3 %) та ФРН (10,40 %). Розподіл коштів за країнами зображено на рисунку 1, що надає підстав стверджувати про переваги безповоротного фінансування у вигляді грантів.

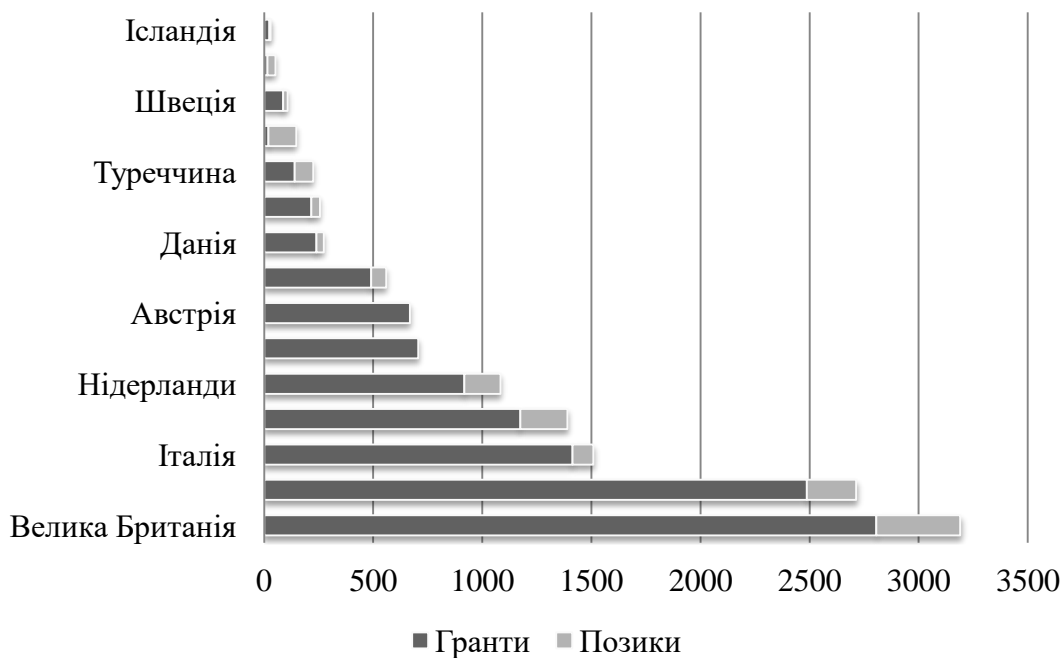

Рис. 1. Обсяг фінансової допомоги країнам Західної Європи відповідно до плану Маршалла, млн. дол. США [047]

Важливим є вивчення впливу наданої фінансової допомоги на приріст ВВП у відповідній країні за період дії програми у 1947–1952 роках. Враховуючи, що у використаній базі даних Агнуса Меддісона [014] вартість ВВП наведено в доларах США 1990 року, обсяги фінансової допомоги були скореговані, з урахуванням рівня інфляції (1 дол. США у 1951 році еквівалентний 5,04 дол. США у 1990 році [049]). При цьому до розрахунків не було враховано Ісландію, оскільки дані про ВВП цієї країни за відповідний період були відсутні (табл. 2).

Найбільш вагомою відносно обсягу ВВП у 1947 році виявилася допомога Греції (26,8 %) та Австрії (22,3 %), при цьому ці кошти було надано на грантовій основі. Найменшою виявилася допомога для Швеції та Португалії – 1,3 % та 1,5 % відповідно. Найбільш динамічний приріст ВВП протягом 1947–1952 років продемонстрували ФРН (+95,5 %), Австрія (+82,0 %) та Туреччина (+49,0 %). Графічне зображення приросту ВВП за аналізований період та обсягів наданої допомоги зображено на рисунку 2.

Таблиця 2
Обсяг фінансової допомоги країнам Західної Європи, відповідно до плану Маршалла, та приріст ВВП у 1947–1952 роках, млн. дол. США

№ з/п	Країна	ВВП		Приріст		Допомога			
		1947 р.	1952 р.	абс.	відн.	всього	у % до ВВП 1947 р.	в т.ч.:	
								гранти	позики
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1.	Велика Британія	327 044	357 585	30 541	+9,3 %	16 077	4,9 %	14 137	1 939
2.	Франція	168 330	240 287	71 957	+42,7 %	13 677	8,1 %	12 540	1 137
3.	Італія	134 446	190 541	56 095	+41,7 %	7 604	5,7 %	7 123	482
4.	ФРН	161 011	314 794	153 783	+95,5 %	7 009	4,4 %	5 915	1 093

Закінчення табл. 2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
5.	Нідерланди	48 613	63 162	14 549	+29,9 %	5 461	11,2 %	4 621	840
6.	Греція	13 272	15 878	2 606	+19,6 %	3 562	26,8 %	3 562	0
7.	Австрія	15 102	27 484	12 382	+82,0 %	3 366	22,3 %	3 366	0
8.	Бельгія	40 563	49 486	8 923	+22,0 %	2 819	6,9 %	2 476	343
9.	Данія	25 020	30 144	5 124	+20,5 %	1 376	5,5 %	1 208	168
10.	Норвегія	15 395	19 347	3 952	+25,7 %	1 287	8,4 %	1 089	198
11.	Туреччина	29 064	43 295	14 231	+49,0 %	1 135	3,9 %	706	428
12.	Ірландія	9 196	10 753	1 557	+16,9 %	743	8,1 %	97	646
13.	Швеція	43 206	49 690	6 484	+15,0 %	541	1,3 %	438	103
14.	Португалія	16 943	18 428	1 485	+8,8 %	258	1,5 %	76	182

Примітка: дані у доларах США 1990 року
Джерело: [14; 17]

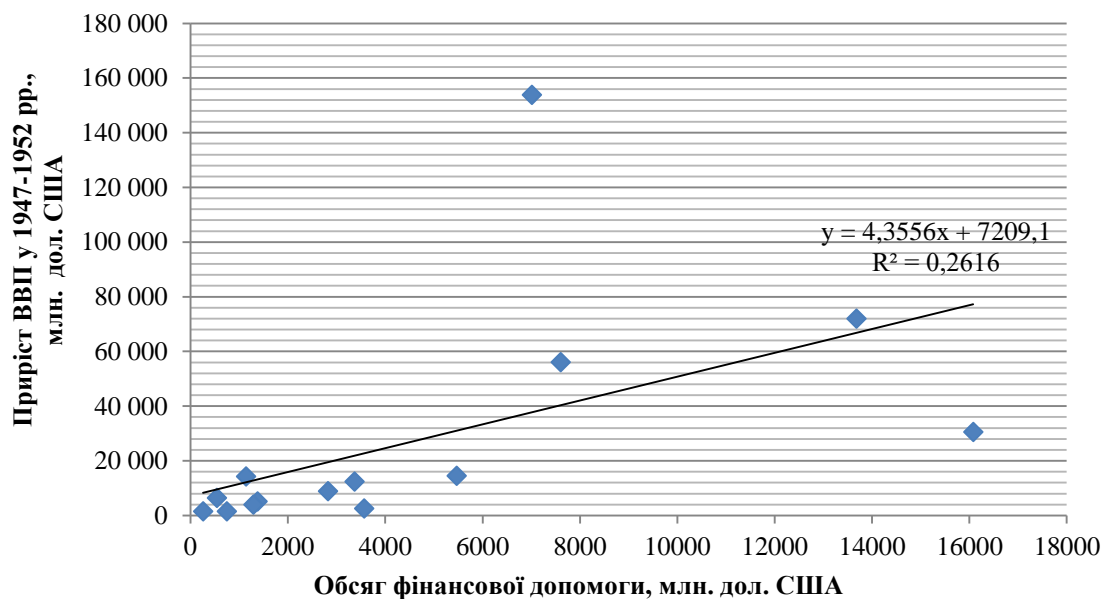

Рис. 2. Значення приростів ВВП у 1947–1952 роках та обсягів наданої фінансової допомоги у 14 країнах, млн. дол. США

Побудована за допомогою Microsoft Office Excel регресійна модель залежності приросту ВВП (y) від обсягу наданої фінансової допомоги, відповідно до плану Маршалла (x), мала такий вигляд:

$$y = 4,355x + 7209. \quad (1)$$

Для вимірювання ступеня залежності було використано коефіцієнт кореляції (R), що визначається за формулою [8, с. 6]:

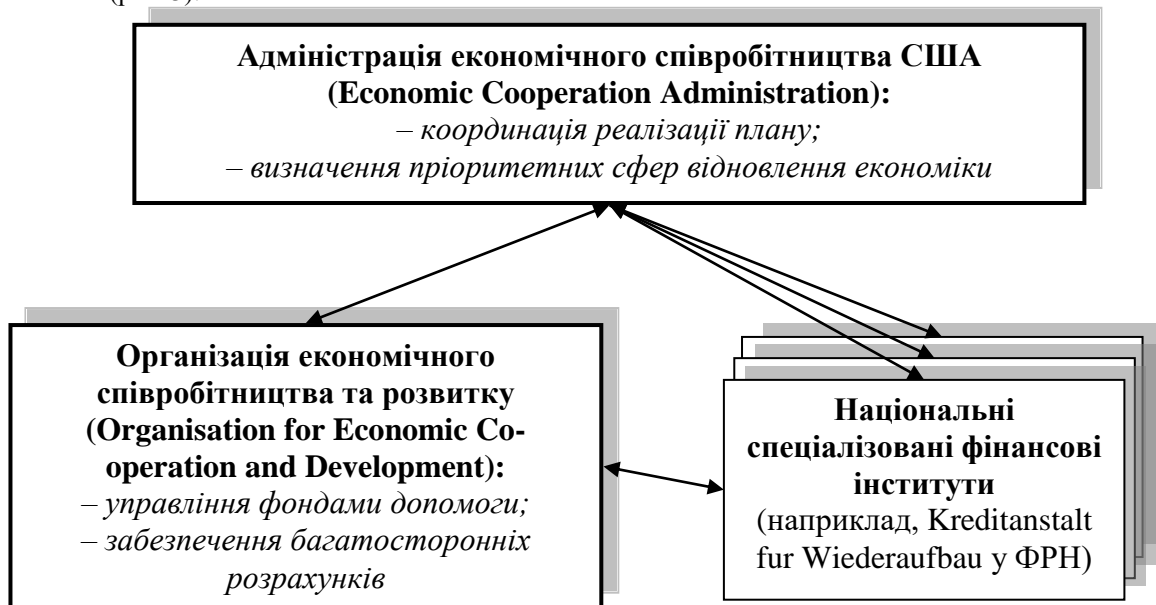
$$R = \frac{\sum((x_A - \bar{x})(y_A - \bar{y}))}{\sqrt{\sum(x_A - \bar{x})^2 \sum(y_A - \bar{y})^2}} \quad (2)$$

де x_A та $\bar{x}$ – значення обсягу фінансової допомоги в розрізі країн та середнє значення відповідно, де y_A та $\bar{y}$ – значення абсолютного приросту ВВП за 1947–1952 роки в розрізі країн та середнє значення відповідно.

Його значення, відповідно до шкали Чеддока, можуть засвідчити про дуже сильний ($|R| \geq 0,9$), сильний ($0,7 \leq |R| < 0,9$), помірний ($0,5 \leq |R| < 0,7$) та слабкий ($0,3 \leq |R| < 0,5$) зв'язок або ж його відсутність ($|R| < 0,3$). У даному випадку значення коефіцієнта кореляції $R=0,5115$, тобто існує помірний лінійний зв'язок між обсягом наданого фінансування та приростом ВВП. Значення коефіцієнта детермінації $R^2=0,2617$ вказує, що 26,1 % коливань приросту ВВП зумовлені зміною обсягів фінансування, а решта 73,9 % є неврахованими в даному випадку факторами.

Враховуючи це, можна стверджувати, що післявоєнний розвиток європейських країн визначався не лише обсягом наданої в межах плану Маршалла допомоги (хоча, помилково і применшували її роль як каталізатора реформ), але й впливом інших факторів. Саме ці чинники дозволили ФРН майже вдвічі збільшити свій ВВП за аналізований період, у той час як обсяг допомоги відносно ВВП був нижче середнього, і навпаки, Греція, отримавши допомогу, еквівалентну більше ніж чверті частини власного ВВП, збільшила ВВП лише на 19,6 %.

Викладене вище підвищує актуальність вивчення питання механізму відновлення національних економік, підвищення ефективності використання не лише зовнішніх, але й внутрішніх фінансових ресурсів, стимулювання виробництва. Післявоєнний досвід європейських країн засвідчує важливу роль інституціонального забезпечення міжнародного фінансового забезпечення постконфліктного відновлення (рис. 3).

Джерело: побудовано на основі [7]

Рис. 3. Інституціональне забезпечення реалізації плану Маршалла

Створені інститути забезпечили контроль за використанням наданих коштів (через Адміністрацію економічного співробітництва США як головного донора) та врахування як загальноєвропейських інтересів (Організація економічного співробітництва та розвитку), так і національної специфіки (через створені спеціалізовані фінансові інститути). Існує пропозиція про створення аналогічних організацій в Україні [7, с. 27], зокрема, шляхом створення Українського банку реконструкції та розвитку (схожого до німецького Kreditanstalt für Wiederaufbau), у той же час, недостатньо висвітленим є питання його статусу та фінансування його діяльності.

Повертаючись до плану Маршалла, не можна залишати поза увагою радянсько-американське протистояння, в межах якого останній був аналогом програми відновлення економік країн Центрально-Східної Європи та СРСР. А тому його економічні результати були продиктовані та скореговані політичною доцільністю. В даному контексті варто згадати публікацію Є.Ю. Чернишова «Економічна політика США в Польщі в 1945–1947 роках як фактор політичного впливу» [6]. З огляду на існуючу в Україні ситуацію, питання застосування радянської практики відбудови народного господарства, що передбачала націоналізацію економіки, централізацію ресурсів та обмеження підприємницької ініціативи, виглядає недостатньо перспективним.

Висновки. Загалом, план Маршалла відіграв важливу роль у посиленні взаємозв'язку між європейськими економіками, заклавши фундамент їх подальшої інтеграції, піднесенні американської економіки через розширення ринків збуту, а також закріпленні домінуючого статусу США у глобальній фінансовій системі. Крім того, план Маршалла став основою відновлення Японії та інших країн Азії.

Можливість швидкого та ефективного відновлення вітчизняної економіки після нинішнього конфлікту, без належної фінансової підтримки зі сторони міжнародної спільноти, зокрема, та на безповоротній основі виглядає малоімовірною. У той же час, досвід європейських країн засвідчує, що суттєвим є вплив й інших факторів на економічне зростання. Саме тому подальші дослідження мають бути пов'язані з вивченням фінансового потенціалу держави в забезпеченні постконфліктного відновлення.

Список використаної літератури:

1. Власюк О.С. План Маршалла для України: економічні, реформаторські та зовнішньополітичні аспекти / О.С. Власюк // Стратегічні пріоритети. – 2014. – № 3 (32). – С. 5–13.
2. Геец В.М. К вопросу применения подходов «плана Маршалла» для Украины / В.М. Геец // Экономика Украины. – 2015. – № 4. – С. 6–11.

3. Дейнеко Л.В. Ключевые аспекты «плана Маршалла» для Украины в промышленной сфере / Л.В. Дейнеко, Н.Н. Якубовский, И.А. Шовкун, М.Ю. Завгородняя, Н.Г. Гахович // Экономика Украины. – 2015. – № 4. – С. 70–77.
4. Палывода К. План Маршалла как пример для украинской экономики / К.Палывода [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://gazeta.zn.ua/business/plan-marshalla-kak-primer-dlya-ukrainskoy-ekonomiki.html>.
5. Пошедін О.І. План Маршалла як передумова євроатлантичної інтеграції / О.І. Пошедін // Наукові записки НаУКМА. – 2010. – Т. 104 : Історичні науки. – С. 47–51.
6. Чернышев Е.Ю. Экономическая политика США в Польше в 1945–1947 гг. как фактор политического влияния / Е.Ю. Чернышев // Ретроспектива: Всемирная история глазами молодых исследователей. – 2008. – № 3. – С. 109–117.
7. Шаров О.М. Вихід з кризи: уроки «плану Маршалла» та перспективи для України / О.М. Шаров // Економіка України. – 2014. – № 12. – С. 20–28.
8. Яровий А.Т. Багатовимірний статистичний аналіз : навч.-метод. посібник для студентів математичних та економічних фахів / А.Т. Яровий, Є.М. Страхів. – Одеса : Астропринт, 2015. – 132 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ouek.onu.edu.ua/uploads/courses/msa/Yarovoy_Strakhov_MSA.pdf.
9. Aslund A. Ukraine: What Went Wrong and How to Fix It? / Aslund A. [Electronic resource]. – Access mode : <https://piie.com/bookstore/ukraine-what-went-wrong-and-how-fix-it>.
10. DeLong J. The Marshall Plan: History's Most Successful Structural Adjustment Program / J. Bradford DeLong, Barry Eichengreen [Electronic resource]. – Access mode : http://www.j-bradford-delong.net/pdf_files/Marshall_Large.pdf.
11. DollarTimes [Electronic resource]. – Access mode : <http://www.dollartimes.com/calculators/inflation.htm>.
12. Eliot S. The Marshall Plan Lessons Learned for the 21st Century / Sorel Eliot, Pier Carlo Padoan [Electronic resource]. – Access mode : http://www.learneurope.eu/files/8113/7509/5720/Plan_Marshall._Lecciones_aprendidas_s_XXI.pdf.
13. Lironi E. The Ukrainian Crisis: Lessons for EU's Foreign and Defence Policy / E. Lironi [Electronic resource]. – Access mode : http://www.federalists.eu/fileadmin/files_uef/Publications/Reflection_Paper/The_Ukrainian_Crisis_Lessons_for_EUs_Foreign_and_Defence_Policy.pdf.
14. Maddison A. Historical Statistics of the World Economy: 1-2008 AD / A. Maddison [Electronic resource]. – Access mode : http://www.ggd.net/maddison/Historical_Statistics/horizontal-file_02-2010.xls.
15. Morgenthau H. Suggested Post-Surrender Program for Germany [The original memorandum from 1944, signed by Morgenthau] (text and facsimile) / H. Morgenthau [Electronic resource]. – Access mode : <https://web.archive.org/web/20130531235410/http://docs.fdrlibrary.marist.edu/psf/box31/t297a01.html>.
16. Płóciennik S. Can Ukraine Mimic Poland's Transition? The Limits of Its Latest Economic / S. Płóciennik [Electronic resource]. – Access mode : <http://phavi.umcs.pl/at/attachments/2016/1011/123216-pism-policy-paper-2015-economic-changes-in-ukraine.pdf>.
17. The Marshall Plan U.S. economic assistance under the European recovery program (April 3, 1948-June 30, 1952) [Electronic resource]. – Access mode : http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/Pdacs197.pdf.

References:

1. Vlasyuk, O.S. (2014), «Plan Marshalla dlya Ukrayiny: ekonomichni, reformators'ki ta zovnishn'opolitychni aspekty», *Stratehichni priorytety*, Vol. 3 (32), pp. 5–13.
2. Geets, V.M. (2015), «K voprosu primeneniya podhodov «plana Marshalla» dlya Ukrainy», *Ekonomika Ukrainy*, Vol. 4, pp. 6–11.
3. Deyneko, L.V., Yakubovskiy, N.N., Shovkun, I.A., Zavgordnyaya, M.Yu. and Gahovich, N.G. (2015), «Klyuchevyye aspekty «plana Marshalla» dlya Ukrainyi v promyshlennoy sfere», *Ekonomika Ukrainy*, Vol. 4, pp. 70–77.
4. Palyivoda, K. (2013), *Plan Marshalla kak primer dlya ukrainskoy ekonomiki*, available at: <http://gazeta.zn.ua/business/plan-marshalla-kak-primer-dlya-ukrainskoy-ekonomiki.html>
5. Poshedin, O.I. (2010), «Plan Marshalla jak peredumova jevroatlantychnoi' integracii», *Naukovi zapysky NaUKMA*, Vol. 104, Istorychni nauky, pp. 47–51.
6. Chernyishev, E. Yu. (2008), «Ekonomicheskaya politika SShA v Polshe v 1945-1947 gg. kak faktor politicheskogo vliyaniya», *Retrospektiva: Vsemirnaya istoriya*, Vol. 3, pp. 109–177.
7. Sharov, O.M. (2014), «Vyhid z kryzy: uroky «planu Marshalla» ta perspektyvy dlja Ukrai'ny», *Ekonomika Ukrai'ny*, No. 12. – pp. 20–28.
8. Yarovyy, A.T. and Strakhov, Ye.M. (2015), *Bahatovymirnyy statystychnyy analiz: nachal'no-metodychnyy posibnyk dlya studentiv matematychnykh ta ekonomichnykh fakhiv*, available at: http://ouek.onu.edu.ua/uploads/courses/msa/Yarovoy_Strakhov_MSA.pdf
9. Aslund, A. (2015), *Ukraine: What Went Wrong and How to Fix It?*, available at: <https://piie.com/bookstore/ukraine-what-went-wrong-and-how-fix-it>
10. DeLong, J. Bradford and Eichengreen, Barry (1991), *The Marshall Plan: History's Most Successful Structural Adjustment Program*, available at: http://www.j-bradford-delong.net/pdf_files/Marshall_Large.pdf
11. *DollarTimes*, available at: <http://www.dollartimes.com/calculators/inflation.html>
12. Sorel, Eliot and Padoan, Carlo (2008), *Pier The Marshall Plan Lessons Learned for the 21st Century*, available at: http://www.learneurope.eu/files/8113/7509/5720/Plan_Marshall._Lecciones_aprendidas_s_XXI.pdf

13. Lironi, E. (2015), *The Ukrainian Crisis: Lessons for EU's Foreign and Defence Policy*, available at: http://www.federalists.eu/fileadmin/files_uef/Publications/Reflection_Paper/The_Ukrainian_Crisis_Lessons_for_EUs_Foreign_and_Defence_Policy.pdf
14. Maddison, A. (2010), *Historical Statistics of the World Economy: 1-2008 AD*, available at: http://www.ggdcc.net/maddison/Historical_Statistics/horizontal-file_02-2010.xls
15. Morgenthau, H. (1944), *Suggested Post-Surrender Program for Germany* [The original memorandum from 1944, signed by Morgenthau] (text and facsimile), available at: <https://web.archive.org/web/20130531235410/http://docs.fdrlibrary.marist.edu/psf/box31/t297a01.html>
16. Płóciennik, S. (2015), *Can Ukraine Mimic Poland's Transition? The Limits of Its Latest Economic*, available at: <http://phavi.umcs.pl/at/attachments/2016/1011/123216-pism-policy-paper-2015-economic-changes-in-ukraine.pdf>
17. *The Marshall Plan U.S. economic assistance under the European recovery program* (April 3, 1948–June 30, 1952), available at: http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/Pdacs197.pdf

ПОЛЧАНОВ Андрій Юрійович – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів і кредиту Житомирського державного технологічного університету.

Наукові інтереси:

- страхова справа;
  - фінансовий ринок;
  - постконфліктне відновлення.
- E-mail: polchanov@gmail.com.

Стаття надійшла до редакції 30.01.2017.